



حکایت سوگواری‌ها و عرض ارادت مردم آذربایجان

اینجا آذربایجان به ویژه تبریز محرم و عزاداری‌های حسینی، چون تابلویی روشن و گویا، هم شعور حسینی و فلسفه قیام سیدالشهدا(ع) را تبیین می‌کند و هم شعر و احساس و هجران کاروان کربلا را چه قبل و چه بعد از حادثه خونین عاشورا به تصویر می‌کشد.

اینجا آذربایجان به ویژه تبریز محرم و عزاداری‌های حسینی، چون تابلویی روشن و گویا، هم شعور حسینی و فلسفه قیام سیدالشهدا(ع) را تبیین می‌کند و هم شعر و احساس و هجران کاروان کربلا را چه قبل و چه بعد از حادثه خونین عاشورا به تصویر می‌کشد.

به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، ««محرم» مرکز ثقل شهادت و ایثار و آزادگی در جهان است. بی‌« تردید هیچ حادثه و رویداد تاریخی را نمی‌«توان نام برد که به اندازه حادثه عاشورای سال 61 هجری، چنین بر اندیشه‌«ها، رفتار و حرکت‌«های بعدی تاثیرگذار باشد.

جنگ های بسیار بزرگ و با تلفات بسیار سهمگین«تر از رویداد عاشورا در طول تاریخ به وقوع پیوسته است، اما هیچ یک از این نبردهای بزرگ، به اندازه حماسه عاشورا تاریخ ساز، ماندگار و تحول آفرین نبوده«اند. گواه این ادعا، استمرار و یادآوری آن رویداد در جوامع مسلمان و گرامیداشت سالانه آن است. گرامیداشتی که به لحاظ تنوع، تکرار و تاثیراتش بر افکار پیروان آئین«اش، نظیری در تاریخ نمی‌«توان برایش پیدا کرد. آئین«هایی که در قالب سوگواری، عزاداری، شبیه«خوانی، سینه«زنی، زنجیرزنی و به ویژه«شاه حسین گویان«برگزار می‌«شود.

«ایران«ام«القرای اسلام و آذربایجان و تبریز و اردبیل، قلب طپنده«دنیاى تشیع، سلسله جنبان حرکت عظیم دستجات حسینی به شمار می‌«آیند. نبض تشیع علوی، حب«علی و عشق حسینی و خاندان اهل بیت عصمت و طهارت(ع) در قلب آذربایجان می‌«طپد این را می‌«توان از اشک و آه مردمانش، از نوحه«های جانسوز مداحانش، از آواهای ماندگار کربلائی و از دستجات بلند سینه«زنی و زنجیرزنی این منطقه از جهان اسلام به نظاره نشست. تا جایی که دوست و دشمن، بزرگ و کوچک بر سوز و حال بی‌«نظیر عزاداری«های مردم آذربایجان اعتراف می‌«کنند.

چه بسیار مسلمانان داخلی و خارجی و حتی غیرمسلمانان سایر کشورها که برای مشاهده و دگرگونی حال خویش به آذربایجان می‌«آیند و آئین«های سوگواری آذربایجانی«ها را به تماشا می‌«نشینند. اشک دیده در این دیار، بی‌«اختیار سرازیر می‌«شود از بس که سوز و ناله نوحه خوانان و شرکت«کنندگان از روی صدق دل و صفا و حقیقت است. دیگر اینجا، رئیس و مرئوس، مدیر و ارباب، دکتر و مهندس معنی مفهوم اداری و سازمانی خود را از دست می‌دهد. همه افتخار نوکری دستگاه حسین را می‌«طلبند و می‌«خواهند بی‌«هیچ تکلف و مانعی، رشته«ای از وجود خویش را به آستان این دستگاه متصل کنند. باور دارند که آذربایجان، تبریز، اردبیل و سایر شهرها و روستاهای این دیار، رسم ارادت و مهرورزی به راه و رسم اباعبدالله (ع) و سلاله پاک پیغمبر را به زیبایی به تصویر می‌«کشند.

اینجا محرم و عزاداری«های حسینی، چون تابلویی روشن و گویا، هم شعور حسینی و فلسفه قیام سیدالشهدا را تبیین می‌«کند و هم شعر و احساس و هجران کاروان کربلا را چه قبل و چه بعد از حادثه خونین عاشورا به تصویر می‌«کشد.

مردم متدین و عاشق حسینی نیز در منطقه آذربایجان«شرقی، به یاد شاهدان خونین بال دشت نینوا، از فردای عید غدیرخم خود را آماده حلول ماه محرم الحرام می‌«کنند.

مردم این سرزمین باور دارند که فراموشی و عدم درک پیام غدیرخم، آبشخور و عامل اصلی حادثه کربلا بوده است، بنابراین با برافراشتن پرچم«های سیاه از فردای عید غدیرخم در محلات، تکایا و جلوی مساجد، به پیشواز این ماه می‌«روند.

مراسم «طشت«گذاری و احرام بندی«از جمله همان آئین«هایی است که بنیان«گذار

اصلی آن مردم آذربایجان هستند و در برخی تکایا و محلات آذربایجان مرسوم است.

به گواه مردم کشورمان، عزاداری مردم آذربایجان و شهر تبریز، حال و هوای دیگری دارد. صداقت در نوحه خوانی، ظرافت در مرثیه سرایی، معنویت در عزاداری و تنوع در شبیه خوانی در آذربایجان خود حدیث مفصلی است در طریق دلدادگی و سرسپردگی مردم این خطه به آستان حضرت سیدالشهدا(ع).

در طلیعه مراسم عزاداری، نوحه ها و مرثیه‌ها و ویژه‌ها و ای خوانده می‌شود. این مراسم شامل برپا کردن تکیه‌ها، برافراشتن علم‌ها و بیرق‌ها و ای سرخ (به نشانه شهادت)، سبز (به نشانه تشیع) و سیاه (به نشانه ی عزاداری) است. هر روز رفته رفته با نزدیک شدن به ماه محرم و متعاقب آن تاسوعا و عاشورای حسینی، تنوع و زمان برپایی مراسم نیز افزایش می‌یابد.

یکی از مهم‌ترین آئین‌های عزاداری در آذربایجان، برپایی دستجات و شاه حسین گویان است. این مراسم تقریباً در همه شهرها و روستاهای آذربایجان برگزار می‌شود. در این نوع عزاداری، مردان شهر از پیر و جوان گرفته تا میانسال و کودک، کنار هم، شانه در شانه و دست در دست هم در صف‌های طولی، طول خیابان و محله را شب‌های محرم و در روزهای تاسوعا و عاشورا طی می‌کنند. یکی از اعضای هیات اشعار مذهبی، مداحی‌ها و نوحه‌ها و آهنگ‌های جانسوز را با آهنگ‌های دلنشین و حماسی قرائت می‌کند و شاه‌ها و حسین گویان جواب می‌دهند. حرکت آرام و طولی این دسته به همراه چراغ‌ها و فانوس‌هایی که در میان جمعیت روشن است، همواره عظمت دلسوختگان حسین را در اذهان متبادر می‌سازد.

در برخی دستجات، از طبل‌های بزرگ و کوچک و سنج و شیپور برای حفظ ریتم آهنگ نوحه‌ها استفاده می‌شود. در برخی از دستجات، از چوب‌های بزرگی استفاده می‌شود و با حرکت دادن سریع آنها شاه‌ها و حسین گویان، آمادگی خود را برای حضور در رکاب امام (ع) و جنگ با دشمنان و شهادت در راه آرمان حسینی اعلام می‌دارند و به نوعی احساس نفرت خود نسبت به یزید و افکار پلید اموی مانند تسلیم و ریا و نفاق را ابراز می‌کنند.

برخی از دستجات طبل و سنج ندارند. چوب دستی هم به دست نمی‌گیرند. بلکه آئین شاه حسین گویان به همان حرکت طولی و شانه به شانه هم و نوحه‌سرایی و سینه زنی بسنده می‌شود. (مانند دسته سینه زنی شتربان).

مراسم شاه حسین گویان و سینه زنان بسیاری از محلات به لحاظ عظمت، بزرگی دسته‌ها، تعداد افراد، توانایی نوحه خوانان، تنوع و سوز مرثیه‌ها و حتی شهرت مداحان و نوحه‌خوانان معروف هستند. به عنوان مثال هیات‌ها: شتربان، کوچه باغ، تپلی باغ، اهراب، مارالان، قره آغاج، ثقه‌ها و الاسلام و حتی ولیعصر برای خود اسم و رسمی داشته و از سابقه‌های طولانی برخوردارند.

برخی از دستجات، رسم جالبی هم دارند و آن، مهمان رفتن و انجام عزاداری در محلات همسایه و حتی محلات دوردست شهر است. به این ترتیب، نوعی الفت و دوستی و وفاق در بین شهروندان ایجاد می‌شود ضمن آنکه محلات دیگر شهر نیز با نوحه عزاداری محلات همسایه آشنا می‌شوند و از فیوضات نوحه‌خوانی محلات دیگر بهره می‌برند.

در همه این عزاداری‌ها، ادای نذر و احسان نیز به راه است. از چایی گرفته تا شربت و نان روغنی و کیک و بیسکویت و حتی غذاهای آماده، سیب‌زمینی، شله زرد، ساندویچ، خرما و ...

برخی از افراد مومن و عزادار نیز در این منطقه، برنامه سالیانه‌ای برای خود و خانواده و حتی محله و شهر تعریف و ثبت کرده‌اند. به عنوان مثال برخی از خانواده‌ها در ظهر تاسوعا، ناهار نذری می‌دهند و استمرار این پخش نذور سبب شده تا قریب به اتفاق عزاداران و خانواده‌های دیگر بدانند که در این روز در فلان خانه، غذای آماده احسان می‌دهند. و یا برخی از خانواده‌ها، یکی از روزهای دهه اول و دوم محرم را به عزاداری و مرثیه‌سرایی برای یکی از یاران شهید امام حسین اختصاص داده‌اند و در این روز با دعوت از دوستان و هم‌هیاتی‌های خویش ضمن به راه انداختن دستجات سینه‌زنی، نذورات خویش را در این راه ادا می‌کنند. مانند: نذر حضرت علی‌اکبر، نذر علی‌اصغر، نذر حضرت ابوالفضل‌العباس و ...!

از صادقیه تا مظفریه: عزاداری در بازار سرپوشیده و تاریخی تبریز

یکی از جالب‌ترین، بزرگترین و خاطره‌انگیزترین عزاداری‌های مردم آذربایجان، در یکی از اماکن تاریخی این شهر برگزار می‌شود. بازار تبریز از دیر باز کانون عبادت و مبارزه و مبلغ آئین‌های مذهبی بوده است. بازاریان تبریز نیز در موضوع سوگواری‌های حسینی همیشه پیشگام بوده‌اند. با توجه به قدمت تاریخی این مجموعه و عظمت آن، بخشی از مراسم سوگواری مردم آذربایجان در این محل برگزار می‌شود. تا جایی که اغلب رسانه‌های صوتی و تصویری و رادیو و تلویزیون این مراسم را به طور زنده پخش می‌کنند.

در طی روزهای 8 تا 12 محرم، همه دستجات حسینی محلات مختلف شهر بر اساس یک برنامه از پیش ابلاغ شده به نوبت از درب بزرگ بازار صادقیه در جنوب بازار وارد محل شده و با حرکت آرام و نوبتی خود، در قلب این بازار یعنی بازار مظفریه به عزاداری می‌پردازند. این مسیر حدوداً دو کیلومتری را عزاداران به سینه‌زنی، زنجیرزنی و نوحه‌زنی طی می‌کنند. در این عزاداری‌ها از طبل و شیپور و علم‌های بزرگ خبری نیست. اما همه عزاداران با سربندهای سیاه و جامه‌های بلند مشکی در سوگ حسین و یارانش ناله‌ها، سر می‌دهند. معمولاً سه نوع دسته عزاداری در این محل و در طی این روزها قابل تشخیص است. «هیات زنجیرزان، دستجات عرب و دستجات عجم!»

دستجات عزاداری عرب و عجم با مکث و طمانینه سینه زده و حسین حسین و آه و فغان سر می‌دهند و بر سینه‌های باز و بی‌پوشش خود می‌زنند. دستجات عرب، معمولاً با دو دست باز و گشاده سینه می‌زنند و دستجات عجم، یک دستی. با نگاهی به نحوه عزاداری این دستجات می‌توان تفاوت‌ها و شباهت‌های جالبی را هم مشاهده کرد.

جایگاه ویژه علمدار کربلا در عزاداری‌های آذربایجان

اما یکی از جالب‌ترین عزاداری‌های مردم آذربایجان در مورد حضرت عباس (ع) است. سوگواری مردم آذربایجان برای علمدار جانباز کربلا، از حال و هوایی ویژه برخوردار است. آذربایجانی‌ها ارادت خاص و اخلاص بی‌بدیلی به پیشگاه حضرت عباس دارند. برای همین، شما در این منطقه با کودکانی که نام آنها «عباس» یا «ابوالفضل» باشد زیاد برخورد می‌کنید. رنگ سبز عباسی هم در این منطقه به عنوان نماد علمدار کربلا، شهرت عام و خاص دارد. تا جایی که نوحه عباس که در دستجات حسینی خوانده می‌شود بی‌اختیار اشک زنان و مردان از پیر و جوان سرازیر شده و بر مظلومیت و وفاداری بی‌بدیل علمدار کربلا مویه سر می‌دهند.

امام حسین(ع) در کلام شهریار

یکی از مهم‌ترین نوحه‌های ذکر شده در هیات‌ها، شعر زیبای استاد شهریار است:

حسینه یئرلر آغلار گوپلر آغلار

بتول و مرتضی پیغمبر آغلار

(زمین و آسمان در عزای حسین می‌گیرند، بتول و مرتضی و پیغمبر می‌گیرند)

و یا این جمله بیشتر به گوش می‌رسد:

هانسی گروهون بئله مولاسی وار؟!

شیعه لرین حضرت عباسی وار؟!

(کدامین گروه چنین مولایی دارند؟! شیعیان مولایی چون حضرت عباس دارند)

سوگواری بانوان، پا به پای مردان

در ایام محرم و به ویژه در دهه دوم محرم، زنان و دختران آذربایجان نیز، با برپایی مجالس عزاداری و نوحه‌خوانی در منازل شخصی‌ها؛ در این آئین‌ها، شرکت می‌کنند. آئین‌های عزاداری بانوان معمولاً در بعد از ظهرها و خانه‌های شخصی و یا حسینیه‌ها برگزار می‌شود.

آئین‌های عزاداری بانوان نیز به عنوان تقویم عزاداری‌ها؛ مردم این منطقه پای ثابتی در بین خانواده‌ها پیدا کرده و سال‌ها؛ می‌تواند بر اجرای مرتب و سالانه آنها تأکید می‌شود. در آئین‌های زنانه نیز، بانوان مجلسی از مناقب یاران امام و شرح ایثار و شهادت خاندان سیدالشهدا (ع) و نیز فلسفه نهضت عاشورا سخنرانی می‌کنند.

آئین شبیه‌خوانی

یکی از زیباترین و پراحساس‌ترین آئین‌هایی که در جای جای آذربایجان برگزار می‌شود مراسم شبیه‌خوانی و تعزیه‌گردانی است که عمدتاً در روز عاشورا و گاهی در روز تاسوعا و حتی اربعین حسینی (به عنوان نمونه در شهرستان تسوج) برگزار می‌شود.

مطابق سنت برجای مانده از سال‌ها؛ گروهی از عاشقان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) با پوشیدن لباس‌های رنگی و بر پا داشتن خیمه‌ها؛ ویژه، حماسه عاشورا را بازسازی می‌کنند. گروهی لباس قرمز پوشیده و در نقش سپاهیان عمرسعد و شمر (لعنت ا... علیه) ظاهر می‌شوند و برخی دیگر، نقش یاران امام حسین (ع) را ایفا می‌کنند.

عبارات شعرگونه و موزون و تعزیه‌ها و گفت‌وگوهای میان یاران حضرت سید الشهداء و لشکریان کفر، یکی از زیباترین صحنه‌ها و تابلوهای رمزی جهان را به تصویر کشیده و نشانگر ایثار و شهادت‌طلبی امام و مظلومیت خاندان او و شقاوت قاتلان اوست.

در برخی از شهرها و روستاها، با بهره‌گیری از صحنه‌های بدیع و ابتکاری و اشعار، نوحه‌ها و مرثیه‌های سوزناک، شور وصف‌ناپذیر ارادت به بارگاه اباعبدا... الحسین در بهترین ردیف و قافیه به سرایش در می‌آید.

آئین‌های بعد از عاشورا

عزاداری‌های حسینی با شور وصف‌ناپذیر، در شب‌های دهه اول محرم به اوج خود می‌رسد و تا روزهای تاسوعا و عاشورا و حتی سومین روز از شهادت سیدالشهدا ادامه می‌یابد. بر طبل کوبیدن و چنین حرکت‌ها؛ تند و ریتمیک تا ظهر عاشورا تداوم می‌یابد و با نوای اذان ظهر روز عاشورا به پایان می‌رسد.

از بعد از ظهر عاشورا، مراسم خیابانی و عزاداری‌های محله‌ای؛ به داخل مساجد منتقل می‌شود. محدود دستجات هم، به نشانه عزاداری و سوگواری از حادثه کربلا، با پای برهنه، آغشته کردن لباس خود با گل و کاه

گل، زمین گذاشتن طبل، چوب و سنج و بیرق؛ زWNJهای رنگی، در دست گرفتن شمع؛ زWNJهای روشن، شام غریبان کاروان داغدار و ماتم زده امام حسین (ع) را به عزا می؛ زWNJنشینند.

احسان و نذورات عاشورایی

قربانی کردن گوسفند و احسان و صدقه دادن و ادای نذر، از معنوی؛ زWNJترین و خالصانه؛ زWNJترین آئین؛ زWNJهای مردم آذربایجان است. پخش ناهار و نان و چای و شربت و آش و شله زرد و سایر خوراکی؛ زWNJها، اهدای تجهیزات مربوط به آئین شبیه؛ زWNJخوانی، لوازم مورد نیاز دسته؛ زWNJجات و مساجد و هیات؛ زWNJها همه و همه، در این ماه عزیز رونق می؛ زWNJگیرد. در این ایام، شیفتگان حسین (ع) برای پذیرایی از عزاداران از هم سبقت می؛ زWNJگیرند.

جاری خون ایثار و شهادت بر پیکر جامعه

نذر ها و نیازها، به همراه دست های دعا، شفاعت؛ زWNJطلبی و دست به دامن شدن ها، اینک بعد از 1400 سال از آن حماسه عظیم، گویای این نکته است که هنوز خون ایثار و آزادگی در برابر ذلت و تسلیم در کالبد جامعه اسلامی، جریان دارد.

قیام حسین (ع) حرکت ابا عبدالله و حماسه کربلا، زیباترین تصاویر، ماندگارترین روایت، موزون ترین شعر عشق و گویاترین تابلوی معرفت و قرب الی الله است که همواره در رگ؛ زWNJهای مردم آذربایجان و ایران زمین جریان خواهد داشت.

این حسین کیست که عالم همه دیوانه ی اوست

این چه شمعی است که جان ها همه پروانه ی اوست

نگارنده: محمدمامین خوش؛ زWNJنیت